

Ræða rektors Háskóla Íslands við brautskráningu 25. október 2008

Forseti Íslands, Hr. Ólafur Ragnar Grímsson.
Frú Vígdís Finnbogadóttir. Fyrrverandi rektorar.
Kandidatar og fjölskyldur. Aðrir góðir hátíðargestir.

Ég óska ykkur öllum hjartanlega til hamingju með þennan útskriftardag, sem ber upp á fyrsta dag vetrar. Einhverjum kann að finnast að vetrarkoman kallist nú með táknrænum hætti á við þann skyndilega efnahagsvetur sem sest hefur að okkur hér. En þá er útskrift þessara glæsilegu kandiádata eins og áminning um vor sem jafnan fylgir vetri. Ný kynslóð, nýr hópur kandiádata er jafnan von okkar og vissa um endunýjun, góð von um gott vor.

Háskóli Íslands hefur verið ein af grunnstoðum samfélagsins, fyrst í sjálfstæðisbaráttu og svo allan lýðveldistímum. Nú á erfiðleikatímum spyrjum við hvernig Háskólinn geti orðið aflstöð sem knúið getur samfélagið upp úr öldudal og til nýrrar framfarasóknar.

Í starfi sínu þjónar Háskólinn jafnt efninu og andanum. Hann sinnir verkefnum sem leggja grunn að efnahagslegri velferð, og verkefnum sem miða að því að gera samfélagsgerðina og mannlífið betra. Nú þegar við þurfum að bregðast við breyttum kringumstæðum og mótlæti þjónar Háskólinn okkur best ef við eflum jafnt

báða þessa þætti í starfi hans. Háskólinn er vel í stakk búinn að sinna þessu starfi. Hann vinnur í samræmi við skýr stefnumarkmið og við höfum breytt öllu innra skipulagi skólans og stjórnkerfi til þess að geta beitt honum af meiri krafti til að ná þessum markmiðum.

Efnahagsleg velferð á Íslandi, lífskjörin, mun batna í hlutfalli við þau verðmæti sem hér verða sköpuð á næstu árum. Við þurfum að auka framleiðni í þeim atvinnugreinum sem fyrir eru og við verðum að skapa nýtt.

Ég tel að Háskóli Íslands eigi að leggja enn aukna áherslu á nýsköpunarverkefni á öllum sviðum vísinda og fræða innan skólans. Markmiðið er að skólinn geti ungað út hugmyndum, verkefnum og sprotafyrirtækjum sem verði nýr þáttur í atvinnulífinu. Til að þetta gerist munum við styrkja enn umgjörð nýsköpunarverkefna til að hraða þróun þeirra og auka líkur á að þau verði að fullburða fyrirtækjum sem láti að sér kveða í atvinnu- og verðmætaskapandi starfsemi.

Á sínum tíma varð stórfyrirtækið Marel til sem afsprengi rannsóknaverkefnis innan Raunvísindastofnunar Háskóla Íslands undir stjórn Rögnvaldar Ólafssonar eðlisfræðings. Hann leiddi saman fólk sem þekkti til í fiskvinnslu og nemendur og kennara sem þekktu til eðlisfræði og tölvutækni. Samræða þessa fólks gat af sér hugmynd, sem á endanum varð að stóru alþjóðlegu

fyrirtæki.

Sprotafyrirtækjum, sem hafa verið stofnuð innan Háskóla Íslands, hefur fjölgað talsvert á undanförunum árum. Mig langar að nefna tvö dæmi um slík fyrirtæki sem nú eru að hasla sér völl.

Fyrirtækið Oxymap var stofnað af vísindamönnum í læknisfræði og verkfræði við Háskólann til að þróa tækjabúnað sem getur metið blóðþurrðarsjúkdóma í augnbotnum með stafrænni myndvinnslu. Tæknin nýtist við meðhöndlun á sykursýki, bláæðastíflum í sjónhimnu og gláku og metur einnig áhrif lyfja og leysimeðferðar.

Annað sprotafyrirtæki, BP lífefni ehf. var stofnað af vísindamönnum Háskóla Íslands í sameindalíffræði. Fyrirtækið vinnur að þróun lyfja sem drepa bakteríur með því að örva framleiðslu bakteríudrepani peptíða í líkamanum.

Frumkvöðlarnir, sem standa að þessum sprotafyrirtækjum innan Háskólans, hafa aflað innlendra og erlendra styrkja til rannsókna. Þær hafa getið af sér hagnýtar niðurstöður sem fyrirtækin eru grundvölluð á. Nýsköpunarsjóður atvinnulífsins, lífeyrissjóðir og aðrir fjárfestar hafa lagt til fjármagn á síðari stigum. Háskóli Íslands hefur fóstorað fyrirtækin, lagt þeim til aðstöðu og fé til rannsókna og opnað möguleika á samstarfi við

nemendur í meistara- og doktorsnámi. Þessi verkefni hafa getað nýtt sér alþjóðlegt tengslanet skólans og fengið aðstoð við undirbúning og umsóknir vegna einkaleyfa.

Fyrir í þessari viku var greint frá því að sprotafyrirtæki stúdenta, CLARA, hafi hlotið verðlaun á norrænu nýsköpunarþingi. Fyrirtækið var stofnað af stúdentum í vélaverkfræði, hugbúnaðarverkfræði, tölvunarfræði, sálfræði, viðskiptafræði og ensku. Það beitir gervigreind til að greina upplýsingar úr skoðanakönnunum á netinu og nýtir aðferðina í markaðsrannsóknir. Sprotafyrirtækið hefur þegar vakið athygli erlendra fjárfesta.

Í gær varði ungur kandídat doktorsritgerð í vélaverkfræði hér við skólann í samstarfi við fyrirtækið Össur. Annar andmælandinn við doktorsvörnina, prófessor við Kaliforníuháskóla, hrósaði verkefninu mjög og hvatti til þess að sú aðferð sem fundin var upp í doktorsverkefninu yrði þegar í stað varin með einkaleyfi.

Það er hlutverk Háskóla Íslands að finna og örva rannsóknarverkefni sem geta orðið vísir að sprotafyrirtækjum. Það er líka hlutverk Háskólans að leggja á ráðin um uppbyggingu til framtíðar og læra af reynslu annarra. Fyrir rúmum fimmtán árum urðu Finnar fyrir reynslu, sem um margt svipar til þess sem við Íslendingar göngum nú í gegnum.

Finnar höfðu byggt efnahagslíf á náttúruauðlindum, en nú bættist fjármálaþjónusta við eftir einkavæðingu.

Fasteignaverð hækkaði ört, einkaneysla var mikil og almenn velsæld. En skjótt skipuðust veður í lofti. Fjármagn flæddi út úr landinu meðal annars í kjölfar sameiningar Þýskalands og vaxtahækkunar þar. Í efnahagshruninu lentu bankar og fyrirtæki í miklum hremmingum, fjöldi fyrirtækja varð gjaldþrota, atvinnuleysi jókst og varð rétt undir 20% af vinnuafli. Einkaneysla snöggminkaði og velferð hnignaði.

En Finnar sáu tækifæri til að byggja upp efnahagslíf á nýjum grunni bættrar menntunar, rannsókna og tækniframfara. Innan tíu ára frá hruninu voru útgjöld þeirra til rannsókna og þróunar orðin með því hæsta sem þekktist í heiminum. Aðsókn í háskóla var meiri en í flestum ríkjum OECD. Hvergi lögðu hlutfallslega fleiri stund á rannsóknir og vísindi. Ný og öflug fyrirtæki urðu til á sviði upplýsinga- og fjarskiptatækni og Finnar sköruðu brátt fram úr á þessu sviði. Það má til dæmis ætla að hér í salnum sé þriðji hver maður með ónefnda tegund finnskra farsíma.

Nú leita Íslendingar nýrra leiða eftir mesta efnahagsáfall í sögu lýðveldisins. Þá horfa margir til þessarar reynslu Finna. Stefna Háskóla Íslands, sem felur í sér að hraða uppbyggingu vísindastarfs og að stórefla rannsóknatengt framhaldsnám, örva nýsköpun í vísindum og styðja við sprotafyrirtæki vísindamanna og nemenda, er í fullkomnum takti við finnsku leiðina. Íslensk stjórnvöld hafa stutt þessa stefnu og gert samning við Háskólann um aukin fjárframlög háð árangri skólans.

Markmið í stefnumótun Háskóla Íslands er að komast í hóp 100 bestu háskóla í heiminum. Til að meta hvar háskólar standa eru ýmsir mælikvarðar lagðir á starf skólanna. Á sumum þessara mælikvarða stendur Háskóli Íslands nú jafnfætis skólum sem náð hafa inn á þennan lista. Á öðrum sviðum eigum við lengra í land en sækjum hratt fram. Þessi stefnumörkun Háskólans er því fyllilega raunhæf. Við höfum hér í næsta nágrenni gott dæmi um hvað hægt er að gera með skýrum markmiðum og kraftmikilli vinnu. Háskólinn í Árósum í Danmörku komst í haust inn á 100 háskóla listann. Norðurlöndin eiga nú samtals 8 háskóla á þessum lista.

Það er brýnt að Háskóli Íslands haldi fast við stefnu um afburðaárangur í menntun, vísindum og nýsköpun. Þegar þessi stefna var mótuð töldum við hana skipta miklu til að auka áfram velferð samfélagsins. Við þær kringumstæður sem nú ríkja er hún lífsnauðsynleg.

Góðir gestir

Margir segja að sú barátta sem við Íslendingar þurfum að heyja á næstu misserum og árum sé í raun ný sjálfstæðisbarátta. Við erum lítil þjóð með laskað efnahagslíf. En barátta okkar fyrir sjálfstæði í heimi alþjóðavæðingar viðskipta og menningar er ekki aðeins efnahagsleg barátta. Hún snýst jafn mikið um sjálfstæða tilveru okkar sem þjóðar, menningarlegt

sjálfstæði, sjálfsvitund og sjálfstraust.

Einnig hér leggur Háskólinn þung lóð á vogarskálarnar. Hann fjallar um, rannsakar og leitast við að styrkja menningu, tungu og sögu þjóðarinnar, hagkerfi og alla félagsbyggingu, þar með talið heilbrigðis- og menntakerfi. Þegar við hefjum uppbyggingu og nýja sókn ríður á að efla skólann í öllu þessu starfi. Þannig skapar hann þá breidd og þann styrk sem þjóðin þarf til að ná nýrri fótfestu.

Í því uppbyggingarstarfi í hagsýslu og stjórnsýslu, sem fyrir höndum er, hefur Háskóli Íslands á að skipa afburðaliði fræðimanna í hagfræði, lögfræði, viðskiptafræði, stjórn málafræði og félagsfræðum. Við sem þjóð þurfum í raun að skapa nýjan grunn viðskipta, hagstjórnar, reglufestu í fjármálalífi og efla og auka traust á grunnstofnunum samfélagsins. Þar hafa fræðimenn háskólans miklu hlutverki að gegna.

Ég nefndi hér að framan alþjóðavæðingu viðskipta- og menningarlífs. Þetta er eitt af því sem ekki mun breytast, þrátt fyrir stöðnun og jafnvel samdrátt í heimsbúskapnum.

Það er því áfram hlutverk og hlutskipti Háskólans á ýmsum sviðum hugvísinda að gera okkur sem þjóð færari til þátttöku í þessum alþjóðavædda heimi. Við göngum sterkust til leiks á alþjóðlegum vettvangi ef okkar eigin menning er í senn sterk og opin. Það fylgir

kreppunni ákveðin hætta. Það getur kreppt svo að í þjóðarsálinni að við hneigjumst til einangrunar, tortryggni og innilokunar. Á hugvísindasviði Háskólans er afar fjölpætt starfsemi á sviði íslenskra fræða, tungumálakennslu, menningarrýni, bókmenntafræði, kvikmyndafræði, listfræði og fleiri þátta sem í senn byggja undir stolt okkar og sjálfsöryggi vegna eigin menningar en stuðla á sama tíma að því að við skiljum stöðu okkar í samhengi við aðrar þjóðir. Stofnun Vigdísar Finnbogadóttur í erlendum tungumálum, sem leggur áherslu á tungumálakunnáttu og læsi á menningu og samfélag þeirra þjóða sem málin tala, vinnur nú að því að byggja upp alþjóðlega miðstöð tungumála á Íslandi.

Kæru kandídatar

Ég nefndi áðan í einni andrá vetrarkomuna og efnahagsveturinn sem hefur sest að okkur. En ég nefndi líka að þið, hin nýja kynslóð, eruð von okkar um vor, áheit um endurnýjun.

Þið eruð kynslóðin sem tekur við og reisir merkið. Ég óska ykkur og fjölskyldum ykkar, sem margar eru hér með ykkur í salnum, til hamingju með þann mikilvæga árangur sem þið hafið náð. Ég þakka ykkur samfylgdina hér við Háskóla Íslands og óska ykkur gæfu og guðs blessunar.